

ликтности. Только достигнув действительно конструктивного взаимодействия всех участников, школа сможет противостоять преступному поведению среди подростков.

Ключевые слова: медиация, медиативные технологии, несовершеннолетние, преступление, преступное поведение, конфликты, примирительная процедура, школьная служба примирения.

Summary

Serkevich I., Lukyanova G. Protecting the interests of minors: the use of mediation in preventing crimes.

The article examines the problems of criminal behavior of minors and the use of mediation in its prevention. It is noted that the general procedure for reconciliation in cases involving minors is as follows: information of the criminal situation; visits by the parties to the conciliation room (information on the possibility of using the conciliation procedure, transferring the contacts of the parties, with their consent, to the mediator, the work of the mediator: consultation, obtaining the consent of the parties to the conciliation procedure, individual meetings with the parties (identifying the situation, determining real damage, solutions to the problem); joint meeting – conciliation procedure (agreement on reconciliation) restorative family mediation.

Key words: mediation, mediating technology, minors, crime, criminal behavior, conflicts, conciliation procedure, school reconciliation service.

УДК 342.565.2(477):343.13

М.С. ІВАНОВ

Михайло Сергійович Іванов, аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ ОБ'ЄКТА ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КОНСТИТУЦІЙНІЙ ЮРИСДИКЦІЇ

Забезпечення прав людини є одним з головних завдань правової системи країни. Задля визначення ефективних шляхів забезпечення прав людини була напрацьована значна кількість юридичних механізмів і засобів. Більшість із них, шляхом еволюційного відбору, були визнані неефективними та недієвими, наприклад, божий суд або суд поєдинком.

Сучасні механізми захисту прав людини, наприклад, такі як інститути омбудсмена або слідчого судді у кримінальному провадженні, кардинально відрізняються від своїх попередників. У свою чергу, і сучасні механізми захисту прав людини в кримінальному провадженні не визнаються бездоганними. Однак ретельний аналіз діяльності існуючих механізмів захисту прав людини та їх академічне й практичне модернізування, безсумнівно, збільшує їх ефективність і надає можливість громадянам використовувати найбільш результативні механізми захисту своїх прав. Водночас одним із найважливіших етапів в процесі створення ефективного правового механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження є постійне його удосконалення, що забезпечить відповідність його функціонування сучасним вимогам рівня захищеності прав людини в суспільстві.

Варто зауважити, що зазвичай реальною метою правових реформ виступає бажаний правовий стан або конкретний юридичний статус групи осіб. Правові реформи, метою яких є запровадження дієвого механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження, повинні реалізовувати невимірну кількість юридичних можливостей для незліченної кількості громадян. Відповідно формальна і фактична мета таких реформ найчастіше знаходиться за межами розуміння реформаторів, а виконання такої реформи може знаходитися за межами можливостей людини чи групи осіб. Однак прагнення свідомих громадян до ефективного реалізації інституту прав людини повинно набути привілейованого статусу у сьогоденні. Використовуючи інститут прав людини як соціальну призму, ми можемо впевнитися у тому, що однією з найбільш проблемних галузей українського законодавства щодо забезпечення прав людини є сфера дії кримінальних процесуальних правовідносин. Постійні порушення прав людини, які, на жаль, стали нормою для України, зводять до мінімуму фактичну можливість громадян реалізувати свої права. Підтримання ефективної діяльності правових механізмів забезпечення прав людини, зокрема за допомогою правових інструментів конституційної юрисдикції, повинно стати першочерговим завданням для всіх гілок влади в Україні. При цьому саме наукове дослідження механізмів забезпечення прав людини повинно слугувати загальнотеоретичною основою якісної правової реформи в Україні і належного правозабезпечення, як її результату.

Правовий механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження, зокрема в конституційній юрисдикції, був предметом дослідження таких науковців, як О.В. Славна, О.Б. Горова, В. Веклич, І. Шматко, М.Г. Братасюк, О.М. Руднев, О.Ф. Скакун, А.М. Колодій, Ю.А. Олійник, Б.Н. Кашникова та інші.

З метою визначення правильного шляху підвищення ефективності функціонування правового механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження в конституційній юрисдикції необхідним є здійснення дослідження поняття об'єкта забезпечення даним правовим механізмом. Також важливим завданням нашої наукової роботи є встановлення змісту цього об'єкта та його захисту правовими інструментами конституційної юрисдикції як елементом національного правового механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження.

Одним із основних чинників ефективності механізму захисту прав людини є його вузька спеціалізація, зокрема у визначеності кінцевого об'єкта впливу. Адже без розуміння кінцевого результату, який повинен досягатися окремими правовими інструментами забезпечення прав учасників кримінального провадження, важко буде визначити, які саме правові засоби повинні бути включені у відповідний механізм. Чітке формулювання об'єкта впливу правового механізму забезпечення прав людини є запорукою успіху такого механізму.

Спеціалізація таких правових механізмів повинна стати одним із основних напрямів їх удосконалення. Для посилення рівня спеціалізації, а отже, і ефективності таких правових механізмів, потрібно визначити межі, що будуть розділяти об'єкти їх впливу.

Виявивши особливості і характерні риси об'єкта правового механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження в конституційній юрисдикції, ми зможемо встановити її взаємозв'язок з іншими елементами національного правового механізму забезпечення прав людини, зокрема прав учасників кримінального провадження, що, в свою чергу, дасть можливість визначити особливості конституційної юрисдикції у системі такого національного правового механізму.

Справді, як слушно зазначає О.В. Славна, останнім часом поняття прав людини настільки укорінилося у політико-правове й навіть побутове спілкування та стало такою мірою звичним для використання у програмних документах різноманітних суб'єктів політичної діяльності, що його смислове навантаження іноді здається самоочевидним¹.

Поняття «права людини» має багату історію у світовій правотворчості. З найдавніших часів покоління філософів, богословів і юристів намагалися виміряти та визначити поняття прав людини. З плином часу підходи і трактування прав людини змінювалися, іноді кардинально, що мало безпосереднє значення для суспільства відповідного часу. Юридична свобода людей, можливість захищати себе, свою власність і свободу не опосередковано залежала від тлумачення державою прав людини. О.Б. Горова зазначає, що уявлення та поняття про права людини розпочали формуватися з найдавніших часів розвитку суспільства. Вже в цей період визнавалася актуальність окресленого питання, його важливість для життєдіяльності і окремої людини, і держави загалом. І сьогодні, через багато століть, воно важливе для кожної країни світу. Про це свідчать античні часи, періоди Відродження та Просвітництва, буржуазних революцій, результати світових війн, демократичні процеси побудови правової держави та визначальні події становлення громадянського суспільства². Схожу думку висловлює і В. Веклич: «Розвиток концепції, а в подальшому теорії прав і свобод людини та громадянина, відбувався протягом тривалого часу. Зазвичай вона розглядається в контексті європейської правової думки, яка має дещо відмінні риси порівняно з азіатською та африканською (традиціоналістською чи мусульманською). Також по-різному її трактують науковці різних регіонів планети. Фактичний її вплив спостерігається насамперед у сфері людських переконань і традицій, які були панівними протягом багатьох років, а отже, стали домінуючою у сприйнятті більшості людей на певній території»³. Як зазначено в одному із найавторитетніших світових енциклопедичних видань – «Британіці», права людини – це словосполучення, що увійшло у мовний лексикон лише після Другої світової війни, ознаменувавши народження сучасної концепції прав людини, яка прийшла на зміну доктрині природного права⁴.

Розвиток поняття «права людини» йде довгим шляхом еволюції цього терміна. Однак важливо акцентувати увагу на тому, що розвиток поняття «права людини», в цілому відбувався в межах двох наукових концепцій. Так, І. Шматко зазначає, що у правовій теорії існує два домінуючі підходи до праворозуміння: позитивістська та природно-правова концепції. Теоретична суперечка між ними не вшухає й донині, проте насправді вони мають більше спільного, ніж відмінного, а їх виникнення, генезис і нинішнє існування такі чи інакше взаємопов'язані⁵.

Дійсно, позитивістська та природно-правова концепції і понині залишаються основними шляхами тлумачення прав людини. Однак важко погодитись із тим, що позитивістська та природно-правова концепції мають більше спільного, ніж відмінного. На наш погляд, зазначені концепції мають лише один спільний елемент – людину. Людина є об'єднуючим елементом відповідних концепцій тому, що саме людина є як ініціатором, так і реалізуючим елементом та безпосереднім об'єктом впливу конкретної концепції прав людини. Водночас, джерела, засоби, механізми, функції та завдання відповідних концепцій кардинально відрізняються.

Досить повно зміст позитивістської концепції прав людини описав М.Г. Братасюк, який зазначає, що юридичний позитивізм отожднює права людини з нормами законодавства, тобто приписами державної влади. Науковець звертає увагу на те, що у науковій літературі слушно наголошується, що звідси неминуче постає суто октройований (похідний від волі суверена) характер прав людини. Вони розглядаються як поведінкові можливості, надані людині владою. До того ж вони трактуються як імперативні веління, які мають бути прийняті людиною та виконані безумовно. Держава виступає у цьому випадку благодійницею, яка «дбає» про людину, обдаровуючи її приписами – правами. Людина ж має бути зобов'язаною прийняти такі

подарунки. Природні права в контексті юридичного позитивізму або взагалі не існують, або не є правами в прямому розумінні, які в результаті можуть не визнаватися національним чи міжнародним правом⁶.

Щодо природно-правової концепції нам також імпонує думка О.М. Рудневої, яка слушно зауважує, що у процесі формування ідеї забезпечення прав людини важливу роль відіграла теорія природного права внаслідок обґрунтованої нею концепції невід'ємних прав і свобод людини, які повинні гарантуватись і забезпечуватись незалежно від волі державної влади в певний історичний період. У межах вказаної парадигми було аргументовано положення, що факт виділення специфічної групи прав людини, які позначаються поняттям «невід'ємні права», зумовлений розвитком і науково-теоретичним обґрунтуванням доктрини природного права, яка, надаючи тлумачення феномену права, апелювала не до тих чи інших зовнішніх інстанцій (держава, Бог тощо), а насамперед до сутності чи природи людини, виділяючи таку її іпостась, яка й дає змогу нам вживати як поняття «право», так і поняття «людина»⁷.

Важливим буде зазначити, що в українському законодавстві тлумачення прав людини базується саме на природно-правовій концепції, і права людини визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України). А ось їх реалізація більше застосовує принципи позитивістського підходу. Як зазначає О.Ф. Скакун, права людини й громадянина, закріплені в Конституції України, базуються на концепції прав людини, визначені в міжнародно-правових документах, які ратифіковані Україною, та інших, які встановлюють загальноправові стандарти прав і свобод людини⁸. Автор підкреслює, що визнання та юридична захищеність прав і свобод людини й громадянина вважаються головною ознакою правової держави, за якою правова державність істотно відрізняється від організації політичної влади, заснованої на будь-яких інших засадах, зокрема й лише на законі, який може бути за умов авторитарного режиму і несправедливим⁹.

Однак правові концепції розвитку поняття «права людини» є не єдиним критерієм розмежування тлумачень прав людини. Значну роль у питанні тлумачення прав людини відіграють так звані покоління або хвилі розвитку прав людини. За часом виникнення розрізняють права першого, другого та третього покоління. До прав першого покоління належать громадянські та політичні. Правами другого покоління виступають соціально-економічні та культурні. Крім того, вчені доводять існування групи прав «третього покоління», прав «солідарності» – на мир, чисте навколишнє середовище, рівне користування спільною спадщиною людства тощо¹⁰. Ми можемо лише доповнити і зазначити, що на даний момент у світовій науковій спільноті відбувається дискусія щодо існування четвертого покоління прав людини, до якого мають включатись такі права, як право на тіло і життя.

Різні концепції і покоління прав людини мали безпосередній вплив на тлумачення вченими сучасності або давнини поняття «права людини». Яскравим прикладом цього може слугувати визначення прав людини Аристотелем, філософом, який жив і творив в період існування рабства, за часів стародавньої Греції. Права індивіда за Аристотелем мають політичний характер і можливі лише в державі (полісі), до того ж це стосується лише вільно народжених та рівних пропорційно чи арифметично¹¹. До природних прав людини він відносив приватну власність та індивідуальну сім'ю¹².

Один із найважливіших доробків у розвитку розуміння інституту прав людини здійснив великий філософ і економіст Дж. Локк, який сформував концепцію прав людини, де назвав такими, що не залежать від волі держав, право на власність, рівність і свободу¹³. Ці права належали індивідам у «природному стані» до будь-якого державного життя й визнавалися один за одним згідно з «природним законом», або законом природи, який проголошував, що оскільки всі люди рівні й незалежні, ніхто з них не повинен завдавати шкоди життю, здоров'ю, свободі або власності іншого, тому що всі люди створені одним всемогутнім і нескінченно мудрим творцем¹⁴. Вважаємо за необхідне зазначити, що хоча Дж. Локк був прихильником природної школи права і трактував права людини як такі, що походять від природи, він визнавав необхідність існування держави, хоча і не в тому вигляді, в якому держава існувала у XVII сторіччі.

Проаналізувавши загальні концепції, наукові підходи та тлумачення поняття прав людини, окремі думки великих діячів минулого і сучасності, можемо наголосити, що поняття «права людини» доцільно розглядати як у загальнотеоретичному, так і у праксеологічному значенні.

Так, права людини у загальнотеоретичному значенні – це напрями життєдіяльності людини, які є похідними від природи людини і які людина використовує задля задоволення своїх життєво необхідних потреб, зокрема задля реалізації, охорони і захисту своїх свобод і інтересів. Такі права визнаються правовими державами і вважаються такими, що не можуть бути відчуженні від людини.

Водночас права людини у праксеологічному значенні – це юридичні можливості, що переходять людині разом із правосуб'єктністю чи набуваються за її допомогою і використовуються у передбачений та забезпечений законом спосіб задля досягнення конкретної чи абстрактної мети, визначеної учасником правовідносин.

Ми вважаємо, що визначаючи сутність об'єкта правового механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження, слід насамперед звертати увагу на праксеологічний аспект поняття «права людини», тобто таке розуміння, що відображає практичні можливості особи, зокрема учасника кримінального провадження, використовувати свої права для забезпечення своїх свобод і інтересів.

Очевидним є те, що визначення об'єкта правового механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження в конституційній юрисдикції вимагає врахування функціонального спрямування діяльності органу конституційної юстиції, яким є Конституційний Суд України. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України (далі – КСУ) є органом консти-

туційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України. Згідно зі ст. 8 згаданого Закону межі повноважень КСУ обмежуються тим, що він розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних актів (їх окремих положень), а також, з метою захисту та відновлення прав особи, КСУ розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) акта (його окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватись до правовідносин, що виникли під час його чинності.

Таким чином, правові інструменти конституційної юрисдикції щодо забезпечення прав учасників кримінального провадження обмежені, з одного боку, тими правовими нормами, що визначають права людини, які реалізуються в кримінально-процесуальних правовідносинах, та, з іншого боку, нормами, які визначають окремі права людини та містяться в Основному Законі – Конституції України.

Виходячи з цього та запропонованих нами визначень прав людини в теоретичному та праксеологічному аспектах, можемо дійти висновку, що об'єктом правового механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження в конституційній юрисдикції є конституційні права людини, що реалізуються в межах кримінально-процесуальних правовідносин та охороняються і захищаються одночасно правовими інструментами кримінальної та конституційної юрисдикції.

¹ Славна О.В. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції України. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 1 (3). С. 22.

² Горова О.Б. Громадянські права в системі конституційних прав і свобод людини та громадянина. *Часопис Київського університету права*. 2006. № 2. С. 38.

³ Веклич В. Історичні передумови сучасної концепції прав людини і громадянина. *Віче*. 2010. № 18. URL: <http://www.viche.info/journal/2195>

⁴ New Encyclopedia Britannica. Oxford. 1992. URL: <https://www.britannica.com/topic/Encyclopaedia-Britannica-English-language-reference-work/Fifteenth-edition>

⁵ Шматко І. Права людини: критика. Спільне. 2011. URL: <http://commons.com.ua/prava-lyudini-kritika>

⁶ Братасюк М.Г. Сучасна концепція прав людини: методологія дослідження. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. Вип. 4. Т. 1. С. 37.

⁷ Руднєва О.М. Розвиток концепції прав людини під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів. *Бюлетень міністерства юстиції*. 2010. № 11. С. 31.

⁸ Скакун О.Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс): підручник для студентів вузів. Харків: Еспада, 2006. С. 385.

⁹ Там само. С. 133–134.

¹⁰ Мацкевич Н.М. Генезис прав человека: правовой и философский аспекты. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія «Юридична». 2014. № 4. С. 60.

¹¹ Аристотель. Этика. Москва: АСТ, АСТ Москва, Харвест, 2010. С. 234.

¹² Кашиников Б.Н. Концепция общей справедливости Аристотеля: Опыт реконструкции. *Сектор этики Института философии РАН Этическая мысль*. Москва, 2001. Вып. 2. URL: <http://ethics.iph.ras.ru/em/em2/6.html>

¹³ Колодій А.М., Олійник Ю.А. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2003. С. 36.

¹⁴ Максимов С.І. Концепція прав людини Дж. Локка як вияв сили і слабкості класичної теорії природного права. *Проблеми правознавства і правотворчої діяльності*. 2002. № 1. С. 4.

Резюме

Іванов М.С. Поняття об'єкта правового механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження в конституційній юрисдикції.

У даній статті проаналізовано підходи до розуміння об'єкта правового механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження крізь призму аналізу тлумачення поняття права людини. Досліджено різні підходи до розуміння ролі прав людини у суспільстві, взаємозв'язок прав людини і обов'язків держави щодо їх захисту, нормативне трактування прав людини на міжнародному і національному рівні.

Ключові слова: права людини, забезпечення прав, механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження, конституційна юрисдикція, порушення прав людини.

Резюме

Іванов М.С. Понятие объекта правового механизма обеспечения прав участников уголовного производства в конституционной юрисдикции.

В данной статье проанализированы подходы к пониманию объекта правового механизма обеспечения прав участников уголовного производства через призму анализа толкования понятия «права человека». Исследованы различные подходы к пониманию роли прав человека в обществе, взаимосвязь прав человека и обязанностей государства по их защите, нормативная трактовка прав человека на международном и национальном уровне.

Ключевые слова: права человека, обеспечение прав, механизм обеспечения прав участников уголовного судопроизводства, конституционная юрисдикция, нарушения прав человека.

Summary

Ivanov M. Concept of the legal mechanism for ensuring the rights of participants in criminal proceedings in constitutional jurisdiction.

The article analyzes the approaches to understanding the legal mechanism of ensuring the rights of participants in criminal proceedings through the prism of the analysis of the interpretation of the concept of "human rights". The article investigates various scientific approaches to understanding the role of human rights in society, the relationship between human rights and the state's obligations to protect them, and the normative interpretation of human rights at the international and national levels.

Key words: human rights, provision of human rights, legal mechanism for ensuring the rights of participants in criminal proceedings, constitutional jurisdiction, violation of human rights.

УДК 343.58

Т.І. СИНОВЕРСЬКА

Тетяна Іванівна Синоверська, ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ

ORCID: 0000-0002-6085-1638

МІЖНАРОДНЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ ЗАХИСТУ ТВАРИН ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ

Сьогодні все частіше зустрічаються випадки жорстокого поводження з тваринами. Протиправна діяльність набуває нових форм і методів, має прихований характер. Гуманне ставлення до тварин характеризує моральні та етичні засади суспільства і вказує на рівень людської правосвідомості та правової культури. З метою захисту тварин від жорстокого поводження на міжнародному та національному рівні прийнято низку нормативно-правових актів, які регламентують правила поводження з тваринами.

У нашій державі ст. 229 Кримінального кодексу (далі – КК) України закріплює кримінальну відповідальність за жорстоке поводження з тваринами. Також регулює правовідносини у сфері поводження з тваринами Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» 2006 року¹.

Проте законодавство України у сфері захисту тварин від жорстокого поводження залишається недосконалим, не відповідає повною мірою положенням відповідних міжнародних договорів.

Метою статті є характеристика міжнародного та національного законодавства у сфері захисту тварин від жорстокого поводження.

З позиції міжнародно-правового регулювання питання забезпечення добробуту тварин та їх захисту від жорстокого поводження розкриваються у монографії Н.І. Зубченко². Кримінально-правові та кримінологічні аспекти захисту тварин від жорстокого поводження досліджували І.А. Головка³, О.О. Шуміло⁴. Серед робіт, в яких розглядалися окремі криміналістичні аспекти даної тематики, можна назвати лише монографію російської вченої В.М. Кітасової⁵.

Демократія кожної розвиненої країни світу приділяє значну увагу правам тварин та захисту їх від насильства, жорстокого поводження, каліцтва та навмисного винищення. Жорстокість щодо тварин у багатьох випадках свідчить про початок злочинної діяльності особи та в подальшому тягне за собою можливість вчинення більш тяжких злочинів.

Жорстоке поводження з тваринами є не просто злочином проти тваринного світу, а відповідно до чинного КК України дане діяння віднесено до Розділу XII «Злочини проти громадського порядку та моральності»⁶. Адже воно сприяє поширенню жорстокості серед дітей та молоді, закріплює почуття байдужості до страждань живих істот, породжує агресивність і насильство щодо оточуючих, вандалізм, знущання над людьми, інші антигромадські вчинки та злочини. Також дане діяння не сумісне з принципами гуманізму та чинним міжнародним і національним законодавством, є антиподом гуманного ставлення до тварин.

Останнім часом в Україні досить поширеними стали випадки жорстокого поводження з тваринами. Як свідчать статистичні дані за 2017 р., в Україні зареєстровано 232 кримінальні провадження за ст. 299 (жорстоке поводження з тваринами), з яких 127 проваджень були закриті і тільки 25 дійшли до суду⁷.

Запорукою забезпечення належного поводження з тваринами є досконале законодавство у даній сфері. Сьогодні питання захисту тварин від жорстокого поводження регулюється як міжнародними договорами, так і національним законодавством України. Однак існують прогалини та неузгодженості, що негативно впливає на правозастосування в даній сфері. Саме тому вважаємо за доцільне розглянути дане питання та сформулювати чітку правову систему захисту тварин від жорстокого поводження.

Найважливіше місце серед законодавства всіх демократичних держав світу посідає Конституція, в якій містяться основоположні принципи, які є основою для створення інших нормативно-правових актів.